

3438 75369/8

Між

САДІЙ ЖИВОТКО

**РУКОПИСНІ
ЧАСОПИСИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОЛОДІ**

ЛЬВІВ 1938

06
10

Закон

ПЕДАГОГІЧНО-МЕТОДИЧНА БІБЛІОТЕКА
Випуск 8

АРКАДІЙ ЖИВОТКО

3438

РУКОПИСНІ ЧАСОПИСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Ж. Животко

Львів. Бібліотека
А. П. У. Р. С.

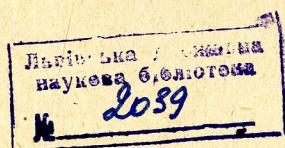
Л Ї В І В

1 9 3 8

Накладом Тов-а „Взаїмна Поміч Українського Вчителства”

Передрук з «Шляху виховання й навчання»

I.

Значення преси, як чинника, що впливає на розвиток суспільства, останніми часами вже належно оцінено. Її розвиток, сучасний стан і характер викликають зацікавлення і відповідну до себе увагу. Її ролі і місцю в сучасному житті присвячується спеціальні студії і досліді.

Бачимо це в житті різних народів. Можемо це саме спостерегти, бодай в початковому характері, теж в українському суспільстві. Доказом того можуть бути тих кілька студій, що їх маємо про той чи інший часопис чи групу часописів, огляди, спроби бібліографічних описів, спогади, тощо. Торкаються вони головним чином часописів, що виходили, чи намагалися такими бути, як періодичні органи звичайним друкованим способом.

Менше зацікавлення досі викликали часописи рукописні. Помимо одної-двох розвідок (В. Гнатюк, В. Міяковський), спогадів та згадок (В. Королів-Старий, та ін.) про поодинокі часописи, майже нічого не маємо. А тимчасом український рукописний часопис має вже за собою поважний шлях, що нараховує близько 80 років. Переважно це часопис української молоді від наймолодшого її віку до старших юнацьких літ. І коли преса є виявом розвитку суспільства, то рукописний часопис його молоді є не меншим показником того, чим ця молодь живе, що її цікавить, як відчуває і переживає. Є він виявом самодіяльності і творчої ініціативи тих, хто завтра має стати активним чинником суспільного життя. Отже те, що не йшло по лінії виховних методів і ідеалів старої школи, а тим більш школи, в стінах якої зростала активніша молодь з її змаганням, допитливістю й інтересами. Проте саме в ній бачимо початки того часопису, що струмком свіжого повітря прорізував придушене юнацьке життя. Збуджували думку гуртуючи навколо себе ширші чи вужчі кола шкільної молоді. І даремні були всі спроби вбити їх в самому зародку. На місце одних зараз же з'являлися другі. Попередні видавці чи співробітники змінювалися новими. Знаходили собі приятелів серед старших, як поза стінами школи, так серед поодиноких членів педагогічного персоналу тої чи іншої школи.

На початку ізолюваний, льокальний, починає такий часопис шукати стежки до подібних собі. Помалу розгортається в цілу мережу рукописних часописів української молоді. І зрештою завойовує собі в новій сучасній трудовій школі належне місце, як один з методів виховання і навчання, передаючи своє виховне значення й до інших дитячих чи юнацьких закладів та осередків.

Цей шлях та своєрідний характер такого часопису не може проходити поза увагою, як з боку організаційного так національного та суспільно-педагогічного. На жаль умови, в яких доводилося йому завойовувати признання, недоцінювання його значення в минулому, привели до того, що чимало видань на сьогодні цілковито втрачено, чимало залишили по собі лиш сліди в деяких споминах учасників чи свідків і лиш частина, що часом ближча до наших днів, зберіглася в тих чи інших руках. Коли до всього цього додати те, що часописи ці виходили в дуже малій кількості, доходячи часом до одного — пяти примірників, стає зрозумілим, з якими труднощами звязана праця огляду їх розвитку і характеру. Тому і наш огляд треба розглядати лиш як спробу переведену на підставі тих видань, що заховалися в тих чи інших архівних чи бібліотечних збірках та у приватних осіб і споминів чи вказівок активних співробітників того чи іншого часопису, в надії на його поступове поповнення.

Пристаючи до такого огляду мусимо зазначити, які саме часописи розуміємо під терміном „рукописні“. Є це часописи в першу чергу просто писані від руки, далі відбивані на машинці до писання, відбивані на цикльографі, гектографі, тощо і зрештою до літографованих видань включно. Переважно це часописи різних шкільних гуртків (учнів гімназій, семінарій, тощо) та пластунських організацій. Менше позашкільних дитячих організацій (притулки, дитячі клуби, тощо) і зрештою часописи студентів вишніх шкіл.

II.

Початки рукописних часописів української молоді сягають до перших років другої половини минулого століття. Їм присвячує спеціальну розвідку В. Гнатюк п. н. „Рукописні гумористичні часописи“¹⁾ та В. Міяковський: „Помийниця“ — українська гумористична часопись 1863 р.“²⁾. У першій знаходимо цікаві і повні дані щодо часописів, які виходили в рр. 1860—1865 у Львівській Духовній Семінарії. Були це — „Клепайло“ А. Вахнянина та Савчинського, „Гомін“, „Фірман“, „Жельман“, О. Партицького, „Боян“, „Відьма“. Друга розвідка подає повний зміст сатиричного часопису української молоді початку шістьдесятих років, що була згуртована у Київській Громаді.

„Студентське життя в його інтимній безпосередності, з позитивними і негативними рисами, часом несприятливе, часом яскраво-веселе, котиться перед нами, міняє обличчя, розсипається бризками сміху і молоді веселости. Нісенітниця заступає дотепні вигадки, і поза всім цим відчуваєш певний міцний зв'язок, який об'єднує всіх“. Такими словами характеризує цей журнал В. Міяковський у своєму вступному слові.

Минає після цих журналів поверх п'ятнадцяти років, як зустрічаємося зі спробою видавати рукописний часопис гуртком учнів Подільської Духовної Семінарії у Кам'янці. Про цю спробу, що

¹⁾ Зап. Наук. Т-ва ім. Шевченка, Львів, 1920. т. СХХХ. ст. 148—167.

²⁾ „Наше Минувле“, 1919, ч. 1—2, ст. 73—122.

була десь наприкінці 1880 років згадує у своїх споминах проф. О. Лотоцький³⁾). Видавано цей часопис учнями IV. кляси. Вийшло три числа. Окрім Лотоцького співробітниками часопису був ще В. Пясецький та ін. Зміст був присвячений переважно семінарському життю в формі сатири на семінарські порядки. Писано в мовах російській і українській. В українській мові були фельєтони та поезії⁴⁾).

Більше даних маємо про рукописні часописи української молоді в Галичині. Сягають початки їх десь сімдесятих років минулого століття. Так напр. в споминах Євг. Олесницького зустрічаємо згадку про станіславівську „Зірку“, як орган студ. гімназійної „Громади“. Там же згадує він про писану газетку, що її видавали учні тернопільської гімназії. „В 1876 р. — пише він — стали ми видавати писану газетку „Сніп“. Вийшло її кільканадцять чисел. Ми писали її в кількох примірниках. Читали її також прилюдно на сходах „Громади“... В тих газетках, видаваних „Громадами“, поміщували літературні проби, оригінальні поезійки, оповідання, деякі переклади, як також вісти про рух у „Громаді“ і про важніші місцеві події⁵⁾).

Так само в споминах О. Маковей знаходимо згадку про часописи учнів львівської академічної гімназії.

„В перших трьох місяцях 1884 року ученики п'ятої кляси академічної гімназії у Львові — пише він — видавали зряду три гектографовані часописи: „Молодецька Праця“ (вийшло 5 чисел), „Зільник Молодецьких Праць“ (вийшло також кілька чисел) і „Чортик“ (одне число). Крім того була ще писана (не відбивана на гектографі) часопись „Зірка“.

Першу часопись видавало кількох редакторів, другу Осип Сайко..., інші часописи редагувало також кількох. У всіх цих „часописях“ були поезії, повістки, комедії, історичні і літературні статті самих учеників, анекдоти і т. п.

Ціла кляса знала про ті „видавництва“ і хто хотів, купував поодинокі числа. Очевидно не могло це на довгий час лишитися тайною — і так небагато господар кляси проф. Олександр Борковський спинив енергічними, а для нас легко зрозумілими словами, редакторський запал своїх учеників⁶⁾).

Трохи більш даних маємо про часописи, що почали було появлятися з початком 1890 років у Галичині. Одним з перших в цей час можна вважати часопис „Основи“, що його почав було видавати гурток в Інституті св. Миколи у Львові. Відбивано

³⁾ О. Лотоцький, „Сторінки минулого“, ч. I., Варшава 1932.

⁴⁾ Згадка про журнал в листі проф. О. Лотоцького до автора цих рядків. У цьому ж листі проф. О. Лотоцький згадує ще про рукописний журнал учнів Подільської Семінарії в р.р. 1878—9, що виходив російською мовою при участі Юх. Січинського, батька сучасного українського вченого Вол. Січинського.

⁵⁾ Др. Євг. Олесницький: „Тернопіль — один з центрів українського руху в Галичині в другій половині XIX ст. „Шляхи“, 1917. Львів ст. 620—641.

⁶⁾ Осип Маковей: „Історія одної студентської Громади“, „Руслан“, 1912. ч. 44.

його на гектографі. Перше число вийшло 17 січня 1892 р. за редакцією В. Куницького. Окрім того, як додаток був ще гумористичний часопис п. н.: „К р о п и в а”, видавець якого заховався під псевдонімом М. П. Я. Перекінчик де Бонча.

Другим таким же гектографованим часописом був „Б у р с а к”, що виходив у Станиславові в р. 1893, як тижневик шкільної молоді. Вийшло його лише два числа (ч. 1 з 5 березня і ч. 2 з 12 березня) за редакцією, що так само заховалася за ініціалами З. В., К. Т., С-Т.

Після „Бурсака” минуло майже шість років, як зустрічаємося з новим часописом питомців Інституту св. Миколи у Львові п. н.: „П р а ц я і З г о д а”, що почав виходити як тижневик за В. Ігнатієнком з 5. лютого 1899 р. В. Бірчак, що брав активну участь у виданню, вказує, що „мабуть було це 1. лютого”. Виходив до 5 червня того ж року, отже повних п'ять місяців. Всього вийшло 18 чисел. На чолі видання стояли — відомий, згаданий нами, письменник В. Бірчак, тоді учень VII кл. і Ст. Ганушак, тоді учень VIII кл. академічної (української) гімназії. Перших дев'ять чисел редагувано Ст. Ганущаком, а числа 10—18 В. Бірчаком. Про виникнення цього часопису, про перебіг його видання та про особу головного його співробітника Ст. Ганущака так оповідає В. Бірчак:

„Стефан Ганушак був селянським сином, походив із села Повергова над Дністром. Ми жили разом в Інституті св. Миколи у Львові і тут зродилась думка видавати літературно-науковий журнал. Подумати тільки: не тільки літературний, але й науковий і не журнальчик, а правдивий журнал! Автором проекту був Ганушак. В тому ж журнальчику, який був відбиваний (ми самі відбивали!) на гектографі, були оповідання, вірші, а теж рецензії на вірші й оповідання, які були поміщені в попередніх числах „Праці і Згоди”. Головним автором був Ганушак, який вмістив був довше оповідання із життя учнів, титулу нині не памятаю, зміст був той, що на вакації йде до дому бідний гімназист, по дорозі його вбивають в житі, мабуть цигани. Тільки памятаю, нам, гімназістам, це оповідання було дуже сподобалося. Містив там свої вірші і рецензії на чужі вірші Василь Пачовський, Павло Штокало під псевдонімом: Павло з Войлавич; (пізніше він видавав релігійні вірші, на селі замовк), щось там було й мого, якісь короткі оповідання”.

Видавали журнал доки не довідалася шкільна влада. За австрійським законом учням не вільно було публікувати своїх праць без відома дирекції. На весну, коли Ганушак приступив до матури, редагування журналу перебрав В. Бірчак, якого одного дня покликали до дирекції гімназії й сказали, що коли б про видавництво довідалася поліція, то мали б біду. „Отже, я мусів обіцяти — закінчує В. Бірчак — що перестанемо. Що саме зближався кінець курсу, я видав якось відразу ще кілька чисел, щоб докінчити оповідання Ганущака і кінець”⁷⁾.

У наступному 1900 році у Бережанах починає виходити тиж-

⁷⁾ З листа В. Бірчака до автора цих рядків.

невий часопис відбиваний на гектографі п. н.: „Поступ“, а також гумористичний тижневик „Муха“, що кілька разів змінював свою назву. Учасник цих видань Др. М. Західний в своїх споминах, присвячених Ів. Франкові, згадує між іншим і про ці часописи в кількох цікавих рядках: „В році 1900-1 — читаємо там — були в Бережанах три тайні гуртки: гурток вищої гімназії з 17 учнів під проводом Антона Цурковського з VII класи, 2. гурток нижчої гімназії під проводом Федора Заричького з VI кл. і 3. літературно-історичний гурток з 12 учнів під моїм проводом. Я був тоді в IV класі... Редакційний комітет (пок. о. Захар Орин, др. Франц Коковський і я) видавав студентський тижневик „Поступ“ — відбиваний в 100 примірниках на масі, купованій в реномованому в творах Лепкого склепі Лейзора Міллера в ринку. Інший комітет (Володимир і Антін Лотоцькі, Остап Гайдукевич, Яцко Струхманчук, Володимир Кулматицький) редагував ілюстрований гумористичний тижневик „Муху“, що в міру конфіскації гімн. професорами змінював назву на „Мітлу“, „Бабугу“, „Цигану“, „Бжолу“, „Осу“, „Комара“⁸⁾.

Був це час помітного зросту української студентської молоді. Порівнюючи з сучасним було її не багато, але у відношенні до попередніх поколінь, як каже Др. В. Старосольський, що саме в цей час був одним з найактивніших учасників українського студентського життя, зріст її кількості був помітний і очевидний. Це приносило з собою вже почуття сили і відповідальності, а разом з тим і народження нових організаційних форм життя молоді. Вилилися вони в поширення гуртків та об'єднання їх в одній централі, що створилася безпосередньо по першому Всестудентському З'їзді 1899 р. п. н.: „Організації“, якої Рада була у Львові. Під рукою цієї „Організації“ були „кружки“ по всіх майже середніх школах Галичини і Буковини, працею яких видав окремий реферат „Організації“. Пресовим органом її був часопис „Молода Україна“, що виходив у Львові звичайним друком та виконував провідну організаційну та виховну роль. Був це часопис, що заслуговує окремої до себе уваги, як своїм завданням так змістом і співробітниками. На цьому місці згадаємо про нього лиш у зв'язку з тими гуртками на місцях, що були зв'язані з ним, вказівки на що знаходимо в споминах, як то напр., в наведених нами споминах М. Західного, звідки між іншим довідуємося і про передплату його в кількості 100 прим. бережанськими гуртками.

Цей же зріст української молоді, як слушно зауважує Др. В. Старосольський, спинаючись на генезі і розвитку „М. Укра-

⁸⁾ Др. М. Західний: „Як Іван Франко післав мене до гімназії“, — „Діло“, 1926. ч. 120.

Р. Паладійчук у своїй статті „Українська студентська преса до війни“ (спроба істор. огляду), опублікованій в „Студентському Шляху“ (Львів; 1931 ч. 5—6) згадуючи ці гумористичні часописи, відносить їх до років 1911—12, але це очевидна помилка.

Так само треба вважати помилковим занесення „Бжолу“ до р. 1906 В. Ігнатієнком в його „Бібліографії української преси“ (Хар. — К. 1930, ст. 137) тимбільш що автор не маючи під рукою самого часопису посилається на згаданий нами спомин Д-ра М. Західного.

їни⁹⁾, почав в цей час відбуватися й на Дніпрянщині — „по той бік Збруча“. Одним з перших рукописних часописів української молоді тут в цей час можна рахувати часопис гуртка учнів Полтавської семінарії п. н.: „П л а х т а“, якого вийшло гектографічним способом два числа в році 1895. Цікавий опис цього журналу та його існування подає В. Королів-Старий¹⁰⁾, за яким подаємо головніші дані.

Думка про видавання часопису зародилася десь в осені 1894 року в гуртку учнів II класу семінарії до якого входили: Гречанівський (пізніш студент Мистецької Академії), Грановський, Петлюра (брат Симона), автор споминів В. Королів та ін.. Видавати часопис вирішено після довгих міркувань і дискусій, в яких особливо гарячу участь брав один із запрошених гуртком старших співробітників — Сава Мороз, у двох мовах — белетристику в українській мові, а публіцистику, філософські статті в російській. З огляду на мішанину мов вирішено було дати часописові згадану назву — „Плахта“, чим мала зазначатися пестрість його як з боку мовного так і змісту. В наслідок такого рішення Сава Мороз, що настоював на видавання часопису лиш в українській мові, відмовився співпрацювати. Підготовка до випуску першого числа забрала час від осені 1894р. аж до квітня 1895 р. Був це часопис писаний від руки та відбиваний на гектографі власного виробу, в формі зшитка розміром чвертки звичайного, але доброго паперу. Як зазначає В. Королів-Старий „видання мало надзвичайний успіх; навіть не всі члени редакції могли дістати примірник“.

Як орган гуртка української молоді Подільської Дух. Семінарії у Кам'янці був часопис п. н.: „П р о б а с и л ь“. Виходив він в р. р. 1901/2 три-чотири рази в місяць українською мовою, писаний рукою і відбиваний на гектографі в кількості 30—50 прим. Фактичним редактором був Павло Богацький (відомий тепер громадсько-політичний та літературно-науковий діяч), який провадив і всю технічну працю видання, що зрештою і спричинилося до виключення його із семінарії. Співробітниками часопису були: Віт. Яструбецький, що під псевдонімом писав на теми загальнокультурного характеру та шкільного життя (по закінченню семінарії був в університеті у Дорпаті, а пізніш священником), С. Шараєвський (пізніше лікар), що писав також під псевдонімом та інші.

На ґрунті шкільного життя та освітлення його на сторінках цього часопису виникла до нього опозиція, що під проводом В. Зелінського (пізніш лікар) почала видавати свій (гумор.) часопис п. н.: „Б о н з а“¹¹⁾.

Приблизно через рік по цьому часописові („Проба сил“), а саме р. 1903 з'являється два числа нелегального часопису українського організованого студентства у Києві п. н.: „Вістник

⁹⁾ В. Королів-Старий; „Плахта“; Літ.-Науковий Вістник; 1932. IV.; ст. 370—375.

¹⁰⁾ У листі до автора цих рядків.

¹¹⁾ З неопублікованих споминів П. Богацького.

Української Київської Студентської Громади" а р. 1904 у Житомирі на Волині вихованці Волинської Дух. Семінарії починають видавати журнал п. н.: „М и с л ь", що виходив в мовах українській і російській.

Був це той початок на Дніпрянщині, що пізніш розгорнувся в ту мережу преси української молоді, в якій рукописні часописи займають вже не останнє місце.

В цей же час по часописах Бережанського гуртка у Львові почав виходити в р. 1902 відбиваний на гектографі орган шкільної молоді п. н. „У к р а ї н с ь к и й Л и с т о к", а р. 1905 у Тернополі так само гектографований ученичий часопис п. н. „П е р ш и й П р о м і н ь". Щось ніби центральним органом української молоді середніх шкіл стає „П р а ц я", місце видання якого нажалі тимчасом встановити не пощастило. Було це гектографоване видання, що виходило за редакцією Івана Данилова з 15. квітня 1906 р. Всього вийшло 4 числа. Довше затримався гектографічний часопис учнів гімназії в Коломиї, що почав виходити 13 листопада 1909 р. і виходив раз на два тижні аж до 1911 р. п. н. „Н а д і я". Тогож 1909 р. у Чернівцях почав виходити неперіодичний літературно-науковий часопис „Г о л о с м о л о д і ж і". Перше і друге число цього часопису було сконфісковане. Слідуюче число, що появилася 15 травня було подвійне (3—4). Виходив цей часопис за редакцією Гриця Недопитаїла, а адресу показано: „В Чернівцях вул. кожда, число на домі". Приблизно через рік, а саме 1 березня 1910 р. тамже у Чернівцях появляється літографований місячник п. н.: „М о л о д і ж", як орган української молоді, що пізніш перетворився в неперіодичне видання, видавець і редактор якого заховався за значкою Г. П-ко. Такий же місячник п. н.: „Ж и т т я" виходив у Коломиї з жовтня 1911 р. до 1912 р. Більш пощастило часописові учнів гімназії в Перемишлі, що виходив як місячник п. н.: „Н а ш і л и с т к и". Перше число цього часопису за грудень 1910 вийшло фактично у січні 1911 р. Після того в р. 1911 вийшло ще шість чисел, склавши таким чином річник в сім чисел. Слідуючий річник 1911/12 склався з ч. ч. 1—6. Таким чином цілий комплет часопису обіймає тринадцять чисел. Як орган української студентської організації в р. 1911 почав було виходити за ред. В. Даниловича часопис — „З.Ф.О."; вийшло лиш одне число. Зрештою до цього періоду можна віднести і початок преси українського пласту. Першим таким пластовим органом можна вважати гектографований часопис п. н.: „П л а с т", що почав було виходити у квітні 1914 р. у Сокалі, як орган сокальського пластового курія.

Менше відомостей маємо про рукописні часописи української молоді цих років на Дніпрянщині. Знаємо лиш, що було їх всеж кілька. Одним з них між іншим був і часопис гуртка сільсько-господарської школи у Волошських Макаринцях Бердичівського повіту на Київщині, що виходив 1912 р. зошитами писаними від руки в кількості 7 примірників п. н.: „О с н о в а". Видавцем часопису був учень П. Завертаний, вбитий підчас світової війни 1915 р. за м. Дунаївцями на Поділлі. Редактором був А. Сліпанський, а всю адміністративну частину провадив Мих. Скидан.

Одна із статей Завертаного про шкільне життя й одна із загадок М. Скидана спричинилися до того, що часопис перестав виходити. Пізніш почав виходити інший п. н.: „Колоски“, але П. Завертаний не був вже його видавцем¹²⁾.

Про другий рукописний часопис знаходимо згадку у теперішнього українського письменника в СРСР. А. Головка в його „Автобіографії“. Було це десь в роках 1913/14. У Кременчуцькій (на Полтавщині) реальній школі зорганізували учні Юнацьку Спілку, що почала видавати писаний від руки часопис п. н.: „Рідна Мова“.

В осені (1914 р.?) — „Одного вечора — розповідає А. Головка — шкільний надзор на нашій квартирі зробив обшук. Знайдено кілька чисел „Рідної Мови“, революційну літературу, зшитки моїх поезій. Пораділи страшенно і інспектор і надзиратель. Як же: відколи добираються. — Чиє це? А, Головка. І книжки ваші? — Мої. — А „Рідна Мова“? — Те ж. (В часописі підписів не ставили — Редколегія“ та й усе). — Ну, не ви ж сам у редколегії? — Ні, сам. — Ага. Чудесно... Забрали і пішли. А на другий день Педрада засідала. І вранці на третій день:

— Заберіть свої документи. Ви заразний чоловік.

— Прошу.

Було хвилюю і в перші дні навіть радісно. — „Постраждав за ідею!“¹³⁾.

Зрештою треба згадати ще про один часопис, що виходив в ці часи у Петербурзі. Був це часопис студентів Політехнічного Інституту. Називався він „Громадянин“. Провадив його І. Косенко. Писали його від руки самі автори. Всі матеріяли після того складали до купи і число пускали до читання. Всього вийшло два числа. Були тут статті самого редактора, Євг. Нероновича та інших співробітників.

III.

Світова війна перервала видання часописів української молоді по обох боках Збруча. Але вже на початку 1915 р. у Києві появляється періодичний нелегальний орган Всеукраїнської Юнацької Спілки (Київський відділ) та середньошкільників Києва п. н. „Зоря Київська“ — „Зоря“ за редакцією В. Ігнатієнка, Дм. Руткевича, Марка Терещенка. Виходив цей часопис відбиваний на шапірографі. Всього вийшло три числа (19. II., 14. III. і 7. IV.) в кількості 30—35 примірників кожного. У грудні того ж 1915 р. так само нелегально почав було виходити рукописний орган Миргородської (на Полтавщині) філії Всеукраїнської Юнацької Спілки п. н. „Юна Україна“, якого появилось лиш одне число.

Револуція на українських землях викликала широкий національний рух серед української молоді. Їх органи починають виникати не лиш у центрах але й в дальшій провінції, головно серед гімназіальної та семінарської молоді. Досить пригадати хоч би

¹²⁾ З неопублікованих споминів інж. Мих. Скидана.

¹³⁾ А Головка: „Автобіографія“, зб. „Можу“, Держ. Вид. України, 1927; ст. 9; 12—13.

такий орган „Осередку” середніх шкіл Києва, як „Каменярь” (1917—1918), або „Молоде Життя”, що р. 1917 видавали учні Київської VIII гімназії. Того ж 1917 р. у Переяславі на Полтавщині „Учнева Спілка” видавала орган середнешкільної молоді п. н. „Юнак”, у Сквирі на Київщині Юнацька Спілка видавала двотижневик „Школа і Життя” (1917—1918). У м. Борзні на Чернігівщині Українське Товариство учнів хлопчакої гімназії почало в 1918 р. видавати тижневик п. н. „Молода Ластівка”, а в Ольгополі (Поділля) почав того ж року виходити місясний орган семінаристів Київської округи п. н. „Перший Крок” і т. д.

Чимало часописів усуміш з друкованими в типографіях виходило і рукописних. Нажаль роки, в які вони виходили, мало дають надії на їх збереження. Лиш про деякі з них часом можна буває перехопити спомин, згадку. До таких згадок між іншим належить згадка теперішнього журналіста Мирослава Григорієва про початки його журналістичної діяльності.

„Коли для Кам'янецького видавництва „Дністер” купували за кордоном друкарські машини (здається в 1919 р.) — розповідає він — то мені привіз урядовець, що їздив по машини за кордон, малу друкарничку з гумовими літерами. Була вона правда з латинським шрифтом, але все ж це дало мені можливість закласти „друкарню”. Перед тим, правда, мав я вже шрифт і український. Але того було за-мало, був він звичайний друкаренський і техніка друку не відповідала моїм тодішнім спритностям. Тай запас цього шрифту був у мене не постійний. Я в той час ходив місяців зо два (під час ферій) до друкарні „Дністер”, де працював з наборщиками, приглядався до праці взагалі й навіть, пригадую, робив коректурні відбитки щіткою „серйозних праць”. При тій нагоді я „поповнював” свою друкарську касту, але Вас. Січинський (зав. друкарні) систематично її у мене відбирав і відносив назад у друкарню. В той час жив у нас Вал. Поліщук. Мав він повні валізи написаних своїх творів, але жадного ще друкованого. А було йому потрібно щось такого мати... для сусідки. Почав він цікавитися моєю видавничою діяльністю та допомогати видавати мені „домашній” журнал „Ранок”. За його допомогу я віддячував йому тим, що працюючи в друкарні набирив його вірші і робив коректурні відбитки, після чого набір, річ ясна, знов розсипався в касту. Але коректурні відбитки йшли Поліщукові... Але це була його особиста справа, головнo ж те, що він мені за це дав перші „ази” в редагуванню журналу, „ази”, які і сам він ще як слід не знав. Пробіли, що лишилися після Поліщука, доповнив Остап Вишня, що інколи до нас заглядав. От після такої то підготовки почав уже я видавати свій „Ранок” не лиш для домашнього вжитку, але й для школи. Ходив я тоді (1920 р.) до школи Залізничників. Дітвору була весела, але літературна праця її цікавила не дуже, тому „Ранок” після двох чисел погас. Але видавництво „Перше Слово” проіснувало ще якийсь час¹⁴⁾.

По другому боці Збруча в цих роках починає виходити у Львові (1918 р.) пластовий часопис п. н. „Пластова Стежа”

¹⁴⁾ З неопублікованих заміток М. Григорієва.

(часопис другого гуртка, 1 чети, 1 сотні) за редакцією В. Т. Мединяка, Б. Опиши та Р. Зубика, що протримався до 1919 р., давши десять чисел. Бідненький на вигляд цей журнальчик при найближчій участі в ньому як співробітника О. Тисовського збагачувався його думками, що збуджували дух української молоді, кладучи підвалини краси і сили.

IV.

Військові події найменше сприяли розвиткові часописів. Проте вже в р. р. 1921/2 знову зустрічаємося з ними. На цей раз на Волині, а саме у м. Крем'янці, де 15. XI. 1921 р. з'являється перше число журналу гуртка учнів 4 класи Крем'янецької І. вищої початкової школи (пізніш Української школи) п. н. „Перші Крокки”. Журнал писаний від руки, як також обгортка виконана від руки. Виходив цей журнал до 15 квітня 1922 р. Отже п'ять місяців, продовж яких вийшло п'ять чисел. Головними співробітниками та видавцями його були В. Січинський, Мих. Кучер та Маслов, — усі учні тоді школи. Помимо того як співробітники брали участь ще такі учні, як В. Тимофієва, М. Маринюк, А. Стефанський та ін. Рішальний голос мав В. Січинський. Видавано журнал було в кількості 15—20 прим. Поширювано в той спосіб, що розносили в ті місця, де була надія продати та до поодиноких громадян. Виручені гроші йшли на папір та фарбу для окладки. Але було їх занадто мало і не вистачало. Доводилося складатися самим видавцям. Відношення до журналу з боку педагогічного персоналу, як каже один з учасників видання, було цілковито байдуже. Цікавився ним єдиний тодішній управитель школи Вас. П. Дорошенко. Не ліпше ставилося й українське громадянство. Становище його було навіть більш ніж байдуже. А тим часом зміст журналу того не заслуговував.

„...видавництво часопису поставило собі метою зарисовування життя, настроїв і душі учащої молоді нашого міста” читаємо в передмові до першого числа. І треба сказати правду продовж усього часу свого існування завдання це журнал виконував. Було це цінне зогляду на те, що був він фактично єдиним органом, що так чи інакше відбивав на своїх сторінках прояви українського життя міста та ширив українську думку глибоко просякнутими національним почуттям писаннями, що характеризуються хоч би віршами В. (Січинського):

„Немає міцнішого в світі,
Як груди відкрити свої
І бурі підставити сміло,
Бо спиниться буря тоді.

І ми захистим твоє слово,
Сховаєм у грудях своїх
І житиме в нас воно вічно,
Аж поки стояти ме світ”.

Друге видання це було „Юнацтво”, орган гуртка учнів з м. Почаєва. Гурток цей був нелегальний, як і його видання. Головою гуртка був відомий тепер письменник Улас Самчук, що виступав в „Юнацтві” під такими прибраними іменами, як В. Данильченко і В. Перебендя. Під прибраними іменами виступали й інші члени гуртка.

Виходив цей журнал писаний від руки й відбиваний на гектографі в кількості 60 прим. Розходився як серед молоді так і серед старшого громадянства, що радо його купувало і тим підтримувало видавництво. Але основними коштами видання були членські внески та збірки при активній допомозі одного з найдіяльніших (Ф. Північенко). Всього „Юнацтва” вийшло три числа, після чого в гуртку зайшли непорозуміння, що спричинилися до виходу деякого з його членів та активних співробітників журналу разом з головою гуртка. Ті, що вийшли, організували нове видавництво, що почало видавати альманах п. н. „Х в и л я”, перше число якого вийшло 12 лютого 1923 р. за редакцією А. Офіренка (псевд.), Уласа Самчука (що писав під іменем В. Данильчук) та А. Гайового. Видавцем став згаданий вже нами Ф. Північенко.

„Час іде в перід, рік минає за роком, а просвітку нема, життя важким тягарем придавлює всі світлі поривання на шляху до краси, знання, до вічної правди” — такими словами відкривала першу сторінку редакція „Хвилі”. „Цей тягар — каже вона далі — найбільш відчувається молоддю, в якій бурлять свіжі, хоч ще й не загартовані, сили”... Щоби вирватися з цього стану, щоб скинути цей тягар, редакція закликає всі молоді сили до гурту і висловлює надію, що в молоді вона знайде підтримку. Дійсно, зараз же по першому числі ці надії почали оправдуватися. До журналу-альманаху почала горнутися не лиш місцева молодь, але й з різних інших місць Кремянеччини та поза нею, як напр., Радивилова, Вишнівця, Почаєва, тощо. А разом з молоддю відгукувалися й старші. Зокрема близько до „Хвилі” став покійний професор укр. гімназії Василь Кавун, що потайки багато допомагав видавництву.

Серед творів молодих авторів у першу чергу звертають на себе увагу Уласа Самчука (В. Данильчука), що ставлять проблему боротьби зі зневірям та байдужністю („Я жив самотній...” ескіз), А. Офіренка на теми соціального характеру („Краса красою, а життя — життям” — діалог), поетичні спроби В. Данильчука (У. Самчука), Ф. Північенка, А. Гайового та ін.

Нажаль не пощастило „Хвилі” довше проіснувати. Вийшло лише два числа. Журнал звернув на себе увагу поліції, відбулися ревізії та арешти. Але це не спинило дальшого видавничого руху молоді, доказом чого став журнал „П р о л і с к и”, що його почав було видавати Цимбалюк.

В цих же часах, а саме року 1922 при Кремянецькій „Просвіті” утворився „Дитячий Клуб”. Був це гурток, що об’єднував дітей старшого віку на ґрунті самодіяльності та національного освідомлення. Одним із зовнішніх виявів праці цього клубу став було його журнальчик п. н. „Рідне Гніздечко”, якого вийшло одне число (дату не зазначено). Друковано журнальчик на пишущій машинці. Обгортку до нього було виконано членом клубу Л. Папарою. Всі матеріяли, виготовлені членами клубу для цього журнальчику, поступали до редакційної комісії, до якої входили крім керівника клубу, обрані клубом члени Л. Індісова та Л. Папара. Коли весь матеріял було зібрано, комісія вичиту-

вала його на зборах клубу. Всі члени брали участь в обговоренню творів, після чого на обов'язку комісії було остаточно їх упорядкувати та виготовити до друку. Таким чином зміст першого і як було зазначено останнього числа цього журнальчику склався з кількох віршків, коротеньких оповідань, шаради та хроніки. Цілий зміст просякнутий глибоким національним почуттям, відчуттям неволі свого краю і народу.

Отак у віршику п. н. „Пісня солов'я", підписаній Т. С. (Степура?), чуємо велику і глибоку любов до рідного краю, що зростає в серці дитини, і туга за ним, що виливається в такі рядки:

Соловей співає весело, тихенько,
Бо він свою думку в пісні виливає,
А я не співаю, бо моє серденько
З туги за Україну вмирає".

З оповідань вміщено було В. Тимофієвої п. н. „Про що тирса шелестіла" про боротьбу козаків, що „вмерли за свій рідний край, за Україну".

В пізніших роках там же у Крем'янці зустрічаємося з гумористичною одноднівкою п. н. „Г е д з ь" (1930) та з стінною газетою, що в роках 1931-2 виходили при місцевій гімназії.

V.

З р. 1921 у Львові знов починають з'являтися пластові часописи, видавання яких продовж дев'яти наступних років відбувається майже без перерви. Перший з них, писаний від руки й відбиваний на шапірографі, був сатирично-гумористичний і пластовий листок (4 сторінки) 7. пласт. полку п. н. „Віник" (1921). Своїм завданням листок цей ставив „змалювати хиби наших пластових отаманчиків, енергічних та крикливих пластунок і від якогось часу охлялих пластунів, розвеселювати тих, що грішать проти пластової веселости"...

Друге число „Віника" вийшло р. 1922, як подвійне за редакцією пластунів Галайди і Козарного. Майже ціле присвячене досить дотепному висміянню декого з пластунів, що звертають увагу не стільки на пластові справи скільки на... пластунок.

Подібний же гумористичний місячник, що про нього на своїх сторінках згадує „Віник", в р. 1922 почав видавати п. н. „П е с" гурток „Пса" І. пласт. полку ім. П. Сагайдачного; до р. 1923 вийшло його п'ять чисел.

У Станиславові з р. 1922 почав виходити двотижневик молоді парости Пластового Уладу п. н. „З а з у л ь". Про історію цього часопису читаємо в листі одного із співробітників до редакції з 20. травня 1925 р.:

„Із ранньою весною три роки тому взад, розлягся співомовний голос „Зазулі" органу молоді парости пластового уладу в Станиславові... Часопис „Зазуля" почав видавати гурток тоїж назви... Зразу виходила „Зазуля" звичайним письмом бита на гектографі, описля за допомогою кураторів Пласту, була друкована машиновим письмом... Часопис розвивався. Видавання цієї

молекулярної газетки збудило думку у Кураторів пластової частини у Стан. видавати великий журнал, для усього українського пластового Уладу.

Таким чином „Зазуля” сповнила своє завдання, бо немов за її ініціативою став її наслідником „У к р а ї н с ь к и й П л а с т”. З хвилиною, коли появилось перше число „Українського Пласту”, заперестала виходити „Зазуля”, а її редактори увійшли у так звану „Редакційну Колегію” „Українського Пласту”.

По роках появилася „Зазуля” знову. Знову „прилетіла вона із весною із першими, теплими, життєдайними лучами весняного сонця. Знову буде вона кувати веселим, щирим голосочком серед наших пластунів. „Зазуля” заохотить до праці нових членів, а старшим додасть енергії до інтензивної борні”.

Праця і борня „...в сам час, коли неправда люта найвисше голову здійма”... поставлено відновленою „Зазулею”, а як вірець піднесено працю Мих. Драгоманова, якому і присвячено кілька теплих сторінок.

Зрештою у Золочеві в тому ж році (1922) вийшла шапірографом святочна одноднівка золочівського пластового курія.

Роки 1923—1930 по цей бік Збруча дали цілу низку цінних і цікавих пластових рукописних часописів. Першим з них треба певно вважати орган 7. пластов. полка у Львові п. н. „Б а г а т т я”, що з 1. листопаду 1923 р. виходив щодва тижні шапірографом, а потім літографовано до лютого 1925 р. за редакцією А. Коломійця. Побіч цікавих оповідань Б. Пауела зустрічаємо на сторінках цього часопису дотепну сатиру з пластового побуту пластуна Галайди п. н. „Зелений попугай”. Тут же просякнутий глибоким патріотичним почуттям ескиз п. н. „Ми бачили листопад”, коротенька історія українських змагань „Пять літ”, вірш Б. Кравціва „Пісня вовченят”, в якому чуємо змагання —

„Вчитися жити в купі, в громаді з собою.

Рід шанувати, в племя не вводить роздорів...

...З добрим брататись, з шкідником стати до бою!”

З цим змаганням: „Підемо з піснями, усміхом — сонцем у бори!”

Цей усміх відчувається у цілому змісті журнальчика, переважному легеньким гумором, свідомістю завдань, відчуттям обов'язків перед своїм народом.

Чуємо це й з сторінок другого часопису п. н. „В а т р а”, часопису IV пласт. полку ім. Б. Хмельницького, що почав виходити писаний від руки й відбиваний на гектографі у Львові за редакцією І. Кліща та з ілюстрацією Я. Гумецького. „Визволення з недолі прибитого горем народу”, „... „Ширення по Україні краси і щастя” — таке завдання ставить цей часопис. А для того: освіта, знання, любов до природи, міць духа і тіла. Отже все це чим перевито пять чисел цього часопису, чим просякнутий кожний твір чи допис чи міркування. Не „дитяча забавка”, але підготовча школа до тяжкої праці для свого народу. А це те, що не дає зражуватися, падати на душі, зневірюватися та ставати байдужим після невдач. Це те, що посестру львівської „Ватри” „В а т р у”

в Дрогобичі підтримало і після кількох неуспіхів, коли вона знову встає як місячне літографоване видання пласт. молоді XVIII пласт. полку ім. І. Франка вже р. 1928 з тією ж провідною думкою, що збуджує щиро-патріотичні почуття.

Неперіодичний листок організаційного гуртка 2 пласт. полку ім. М. Борецької у Львові п. н. „Д о С о н ц я“, якого вийшло п'ять чисел в р. р. 1923—1924 зустріла львівська „Ватра“ такими словами: „...читаючи, відчуваємо, що сі сумовиті почерки й поезії писали чутливі дівочі серця... Покидається мелянхолійний, але якийсь надійний настрій... Мова ніжна, розмовна. Дехто закине... одноманітна. Та нехай, ми відчуваємо патріотичний подих!“.

Цікавим і характеристичним вступом приступає в травні 1923 р. V. пласт. полк ім. кн. Я. Осмомисла в Стрию до видання свого літографованого органу за редакцією гуртка „Пугачів“ п. н. „С п л а в“, в якому між ін. читаємо: „...Застерігаємося відразу, що будемо поміщувати в нашій часописі лише дописі живі, сильні, жадних стогонів, нарікань, жалів... Як хочемо звернути ширшу увагу на якесь лихо, то не бідкаймо над ним, ані не кричім на весь світ: дивіться що сталося! але розумно покажім спосіб, як зарадити лихові. Критикувати потрафить кожний дурак, але лише критикувати, а ніколи — подати розумну раду“...

Менше бачимо пластових рукописних часописів в роках 1925—1926. Відомий нам в цих роках лиш один літографований сатирично-гумористичний місячник п. н. „Є р і н і“, якого вийшло два числа за березень і квітень 1925 р. За те в р. р. 1927—29 знову з'являється їх декілька. Перший з них — літографічний часопис „Лісових Чортів“, що вперше появилися в р. 1922 виступивши як мандрівний гурток пластунів львівського та інших пластових кошів в прогулях у Карпати. Названо цей часопис за кличем, з яким „Лісові Чорти“ йшли на цю першу прогульку: „Гей-гу, гей-га“. Поставивши своєю метою змагання за рідний край, часопис цей формулює її такими словами: „Ми йдемо невпинно вперед і бачимо перед собою ясну, як сонце ціль: могутність У к р а ї н и“. З цим гаслом проходить часопис роки 1927—29 конкретизуючи той свій шлях в своїх статтях, оглядах, вказівках та міркуваннях.

На вихід „Гей-гу, гей-га“ відгукнувся Улад Українських Старших Пластунів неперіодичним літографованим листком „В д о р о г у“, перше число якого вийшло 10 червня 1927 р. Полемізуючи з „Гей-гу, гей-га“ щодо методів пластової праці і зокрема праці старших пластунів, листок цей висунув обвинувачення проти „Лісових Чортів“ в автореклямі, рекомендуючи в той-же час себе, як тих що „Споєні одною Ідеєю, одним хотінням“ — вірять „що хоч як скупенький наш гурт, то проте він здійснить високе завдання, яке на себе поклав: перетворити українську націю з рабів і гельотів на мужів і побідників“...

На провінції в цих роках бачимо такі часописи як місяшник 37 пл. курія ім. Д. Вітовського у Самборі п. н. „Ш л я х“, що виходив відбиваний на шапірографі за липень-серпень 1928 р., і „Ш л я х о м Ю н а ч о к“, два числа якого у тому ж році вийшло

на шапірографі, зрештою цікавий стінний ілюстрований часопис пл. курія в Яворові п. н. „Б о д я к“, що виходив писаний від руки (кілька чисел) та друкований на машинці у листопаді-грудні 1929 р. кожних два тижні та рукописний місяшник „С к о б“ і гумористичний журнал „П о м е л о“, що їх видавав в р. 1927. 61. пл. курінь. Крім того — кілька листків та одноднівок, як „Пластова Збірка“, листок 50 пл. курія ім. О. Вахнянина у Львові, що вийшов літографовано у червні 1928 р. підносячи справу „створення кращих умовин для культурного розвою українського ремісника — селянина“, одноднівка 1-го курія ст. пластунок „Ті, що греблі рвуть“, що цикльографічно вийшла у червні 1928 р., присвячена головним чином питанням методів пластової праці, „Довкруги пластових справ“ — одноднівка ст. пластунів, відбита на цикльографі у липні 1927 р. і зрештою неперіодичний листок присвячений поширенню культу мистецтва серед молоді, до видання якого приступив було пл. гурток прихильників мистецтва у Львові, перше число якого відбите на цикльографі вийшло у березні 1929 р. з додатком графічного образка п. н. „За сонцем“ роботи пл. Ев. Іренка.

З року 1930 вже не бачимо рукописних часописів пластунської молоді, що є наслідком розв'язання владою пласту. Натомість подекуди здibuємо такі часописи, що їх видають учні тієї чи іншої школи. Так напр. р. 1930 учні Дрогобицької гімназії видають „П р о м і н ь“. Почавши з 6 лютого часопис цей виходив до вакацій. Два останні числа його сконфіскувала професорська Рада, після чого він перестав виходити. У квітні 1935 р. виходить місяшник української середнєшкільної молоді у Станиславові та ін. про які, нажаль, ще не пощастило зібрати відомостів.

На цей же час припадає розвиток пластунських часописів на Підкарп. Русі (на Закарпатті). Початки рукописних часописів закарпатської пластової молоді бачимо ще в р. 1923, коли в Берегові почав виходити при найближчій участі Б. Заклинського ілюстрований місяшник „Берегівський Пластун“, писаний від руки етимологічним правописом і відбиваний на шапірографі. Поруч з матеріалом практичного значення в пластовому житті, організаційного, звітового і под., на сторінках цього часопису подibuємо переклади, веселий куток, спомини і вірші. Виходив він до р. 1925(?) з невеличкою перервою у назві, про яку у ч. 1. 1925 р. редакція повідомляє такими словами: „Сим числом появляється перше число III. річ. „Берегівського Пластуна“; як відомо всім товаришам пластунам, при кінці минулого року змінено було імя нашої новинки, а іменно із „Берегівського Пластуна“ зроблено „П р о м і н ь“. Се сталося тому, що бичковські пластуни також хотіли давати матеріали до часопису і просили за згодою нашої пластової команди, змінити назву. Так і сталося. Під новою назвою появилoся одне число. Однак тепер Бичківські товариші відмовили своєї матеріальної (в статтях) помочі і ми повертаємося знов до нашої старої назви“. „Промінь“ вийшов, як 6 і 7 число за лютий-травень 1924 р. з зазначенням назви „Берегівський Пластун“ у дужках та з повідомленням редакції про те,

що „Берегівський Пластун” мусить припинитися через брак матеріальних засобів. Щоби зарадити цьому та придбати більше передплатників, редакція задумала видавати часопис спільно. Але далі одного числа, в якому бачимо багато матеріалів бичківців, спільне видавання не повелось. Натомість поруч з „Берегівським Пластуном” в тому ж році з'являється „Бичківський Пластун”, друкований на машинці до писання та відбиваний на циклографі. Глибока любов до свого краю, почуття обов'язку перед своїм народом — переплітають кожную сторінку цього часопису, будьто інформації чи спомини, чи оповідання, тощо. Чи не найліпше дух цілого часопису можна схарактеризувати словами одного із співробітників (П. Панченко) у вірші — „Любий край” звертаючись до якого він каже:

„Для тебе жити, трудитись мушу,
А може й вмерти, краю мій”.

Тогож року (1924) починає виходити так само відбиваний на циклографі „Севлюський Пластун”, що своїм змістом приносить дещо нового, а саме — новини зі світу та збирання народніх закарпатських пісень (коломийки, жовнірські пісні, пісні, що повстали під час світової війни, тощо).

Менше бачимо таких часописів на Закарпатті в р. р. 1926—1932, хіба що ужгородський „Скоб”, що почав було виходити з 15. X. 1927 р. як рукописний відбиваний на шапірографі місяшник пластового відділу при уч. семінарії. Зате з р. 1932 з'являється їх ціла низка в різних місцях. Так — у грудні 1932 р. після довшої перерви робить спробу відновитися часопис ольд-скаутів у В. Бичкові п. н. „Гуцульський Рано́к”. У липні тогож року в Хусті за редакції А. Шерегія (пласт. Грім) виходить ілюстрована, писана від руки і відбивана на шапірографі одноднівка п. н. „Український Пласт” заадресована „тим, що таборують — ті що не таборують”. Звертаючись до таборової молоді в Солочині називає її — запорукою воскресення Всесвіту, що зв'язує з відродженням українського народу: „Ви — запорука відродження нашого українського народу — каже він — а його відродження — воскресення Всесвіту! Як це так? питаєте. А ось так: Я хочу (і повинні кожний пластун-ка) настільки любити свій нарід, щоб його відродження означало для мене воскресення Всесвіту. Наш народ — це наше все, без його відродження я не запримичу і не хочу бачити добробуту інших, воскресення Всесвіту”...

У серпні ця одноднівка перетворюється в періодичний часопис інст. табору в Городилові (Хуст), що починає виходити кожного другого дня з переважно гумористичним змістом. Вийшло шість чисел. З 10 жовтня починає виходити двічі на місяць, як часопис вже хустських пластунів. Випускаючи перше (восьме) число, редакція пише: „Молодь потребує пл. часопис, який би підбадьорював її в праці. Хочемо принаймні спробувати зробити щось своїми силами. В таборі в Солочині, в Городилові вийшло 6 дальших чисел „Укр. Пластуна”. Там провідною ідеєю гумор, тут (з цього числа почавши): „стремітимемо підбадьорювати

і заохочувати до щиро пл. праці в користь Рідного Народу і Краю”...

Тоді ж в Ужгороді почали виходити: 1) „Ватра”, 2) „Пластун”. „Ватра” виходила літографовано. Видавав її Ю. Запаринюк. Перше число вийшло у грудні 1932 р., присвячене світовому Джемборі. „Пластун — Скаут” місячник — цикльографований. Був, власне, продовженням попереднього видання, що виходило перед тим друком, як орган українського Пластового Уладу на Підкарпат. Русі. Перше подвійне число вийшло за вересень—жовтень 1932 р. за редакцією Юліяна Ревая. З р. 1934 знову перейшов на друк і почав виходити вже у Севлюші за ред. А. Ворона. А в Ужгороді натомісць зявляється місячник „Пластовий Орган”, що його почали було видавати на цикльографі пластуни — учні учительської семінарії. Вийшло його лиш кілька чисел. Зрештою був іще ілюстрований часопис „Таборит”, що виходив на шапірографі за редакцією А. Шерегія (Грім). Виходив у Празі, а потім на Підкарпат. Русі з переважно гумористичним змістом. Так само гумористичний зміст мав часопис „Табор”, відбиваний на цикльографі, присвячений одноднєвному таборові за Ужем під Радванським лісом (коло Ужгороду).

З рукописних часописів, що виходили в цей період по школах Підк. Русі в першу чергу треба згадати „Ластівку”, що виходила в 1925 р. при найближчій участі і керовництві Марійки Підгірянки в Порошкові, де в той час вона вчителювала. З р. 1927/28 у Мукачеві виходить перше число неперіодичного часопису п. н. „Тиса”, яку починає видавати самоосвітній гурток „Рідна Нива” при Державній Торговельній Академії. Перші річники виходять писані від руки й відбивані на шапірографі, з року 1930 часопис переходить на літографоване видання з підзаголовком „науково-освітній листок” та визначає періодичність, як місячник. Та через брак коштів цього року видання припинилося. Проте вже в 1932/33 шк. році видання „Тиси” знову відновлено. Почала виходити літографовано, а потім на цикльостилі. На початках видавано в кількості 40 пр., пізніш в 120—150 пр. і зрештою в 1936/37 р. кількість вже досягла 180 пр. Продовж усього часу виходу часопису активну участь в ньому брали виключно самі учні при допомозі проф. О. Приходька. Кожного шк. року видавець часопису „Рідна Нива” обирає редакційну колегію. На початку редакторами були А. Волощук і М. Бабота. Участь в журналі як співробітники брали: В. Потушняк, П. Ференчук, Ю. Жупан, С. Романець, К. Левдар та ін. Останній склад колегії 1936-37 був такий: Ф. Тегза, — гол. ред. І. Росико — заст. ред., І. Волощук — техн. ред., В. Петрашко, М. Богоньківна та Маруся Чорба.

На зміст „Тиси” складаються поезії, оповідання, статті економічного характеру, в яких відбивається зацікавлення питаннями близькими до фаху школи; чимало присвячено уваги пластовому життю та протиалькогольній пропаганді. Останні мають свої спеціальні сторінки: — пластовий куток і абстинентський куток.

З видань української молоді на еміграції в першу чергу мусимо згадати ілюстрований часопис природничого гуртка Тарнівської української гімназії п. н. „З життя природи”. Перше число журналу писане від руки появилось 27. квітня 1921 р. Друге число було віддруковане на машинці, а решта відбивані на шапірографі.

Всього вийшло цього журналу у Тарнові пять чисел, з яких одне подвійне (3—4). Останнє число вийшло у Тарнові 17. листопаду 1921. Виходив журнал при активній участі і керівництві проф. гімназії Л. Бачинського, який входив до редакційного комітету, що складався з учнів — членів гуртка. Завдання журналу було звязане з завданням гуртка: викликати любов до природи, читати природничу літературу, робити власні спостереження в природі. Останнє особливо відбилось в журналі. Діти самі писали спостереження, друкували на машинці при допомозі проф. Л. Бачинського та старших. Для шапірографу переписували матеріяли проф. Л. Бачинський та Калиновський. Видавався цей часопис головню на добровільні датки старшого громадянства та дитячих організацій¹⁵⁾, а також з продажу, що була досить успішна („Все бракувало чисел”, як свідчить проф. Бачинський). Кількість видання була обмежена і невеличка, особливо перших двох чисел, яких виходило по 20, а решти 50—70 примірників. Співробітниками журналу були, як члени гуртка так і сторонні автори.

Поруч із згаданим нами завданням, що його поставив собі журнал і що виявлялося в публікації спостережень в природі, оповідань та віршів звязаних з природою, цілий зміст журналу перевито творами глибоко-національного характеру, головню у віршах малих авторів (А. Огієнко, Є. Приходько та ін.). Продовженням журналу було його останнє (6) число, що вийшло 1. березня 1922 р. у м. Луці.

Чимало часописів бачимо серед української молоді та дітей на еміграції в Чехословаччині. Одним з перших можна вважати „Смолоскип”, що його в р. 1924 почали у Празі видавати Мирослав Григорійв (згадуваний вже нами) та Михайло (Мурик) Антонович, син проф. Дм. Антоновича. Видавано його місячно за винятком вакаційних місяців. Вийшло цього часопису 10 чисел, писаних від руки в кількості двох примірників кожного. Був ілюстрований. Ілюстрації давав М. Григорійв. Помимо вже попередньої журналістичної практики М. Григорійва у Кам'янці, причинився, як він свідчить у своїй згадці про журнал, до його видання так само ще „Чмелик” В. Королева-Старога з його „Волосожаром”. Спершу ми не могли знайти відповідну назву для свого журналу — каже в своїй згадці М. Григорійв. Мурик вніс завдяки своїй багатій фантазії незлічиму кількість проєктів, але потім якось спинилися на моім — „Смолоскипі”. Тепер у мене

¹⁵⁾ Серед осіб, що відгукувалися матеріяльно на видання, можна згадати проф. І. Огієнка, Дм. Дмоховського, Куриленка, Олексюка; представника УМКА П. Арнольда та його аташе М. Букшованого; з організацій: «Українську Дитячу Спілку» (голова: Є. Завадська, секр. Е. Іваненківна).

таке вражіння, що знов на прийняття цієї назви мав вплив „Воло-
сожар“. Принаймні своїм внутрішнім спорідненням“.

Виходив цей часопис на власні кошти видавців. Справа ця
була дефіцитна.

„...Мурик кожний номер брав зі собою до української
гімназії — розповідає далі М. Григориїв — ...і там давав один
примірник старшій класі, другий лишав у своїй класі. Читався
часопис вголос під час перерв. Раз чи два ми спробували пози-
чити „Смолоскип“ до інтернату, але там хтось номери „поза-
жулював“. Прийшлося від такого розповсюдження відмовитися“.

Зміст часопису був різноманітний. Були тут новелі й нариси,
„наукові розвідки“, статейки з природи, веселий куток, загадки.
Друкувалося тут і „роман“ М. Григориїва. Цікава історія цього
„роману“, що її розповідає автор:

„Від першого числа йшов мій „роман“ на продовження —
пише він. Назву вже гаразд не пригадую. Зміст — відкриття
Америки Пізаром. Інспірація: якась чеська книжка про Пізаро.
Тут зазначу невеселий для мене тоді випадок. Пишучи свій „аван-
туристичний роман“ я таки здорово користувався „матеріалами“
згаданої чеської книжки. Якось так „працюючи“ над нею в чесь-
кій реальці під час лекції, я зашамотався й професор натрапив
під лавкою на мою книжку. Розуміється skonфіскував. Я опинився
без „джерел“. Виходило тоді вже 7 чи 8 число „Смолоскипу“,
а я продовження писав від числа до числа. З конфіскацією „мате-
ріалів“ увірвалась нитка моїх інспірацій. Роман прийшлося штучно
закінчити ще перед кінцем річника”¹⁶⁾.

Новелі давав М. Антонович (Мурик). Мали вони теж пере-
важно авантуристичний характер з впливами Майн-Ріда, Жюль-
Верна, тощо. Темою для нарисів були емігрантські події пере-
важно анекдотичного характеру, на тлі інтернату, „Української
Хати“, тощо.

Вирвавшись з тяжких умов таборового життя у Каліші та
опинившись в Чехословаччині — у Празі, школа українських пла-
стунів, що поклала основу українській гімназії, незабаром по пе-
реїзді видала свій перший ілюстрований журнальчик п. н. „Ра-
діо“. Перше число, писане рукою і відбиване на шапірографі,
вийшло 15. лютого 1925. Редакція складалася з Рост. Каплин-
ського (пізніш студент археолог. в Берліні), Юрія Каплинського
та В. Левицького.

Був це журнальчик, а про завдання довідуємося з таких ряд-
ків передмови:

„Ми, видаючи цей журнал, бажаємо трохи посміятися. Ні,
це не так... Не трохи, а таки добре посміятися! І покусати!.. Не
лише сміятися хочемо ми, а також трохи й пофільософствувати,
тому маємо відділ, де кожний знайде гарне оповідання”...

Отже, так би мовити, літературно-гумористичний журнал
з відповідними ілюстраціями, часом, до певної міри, вдалими ка-
рикатурами та дотепами поруч з іншим писанням, серед якого

¹⁶⁾ Згадка про часопис „Смолоскип“, що знаходиться у автора тих рядків.

особливо увагу звертають: „Таборові спомини” та „Наша мандрівка” М. Левицького. Є це одна із сторінок, що розповідає про лиху долю української дівчини „за дротами”, поки не пощастило їй з них вирватися.

Того ж року виходить неперіодичний ілюстрований журнал української гімназії п. н. „Р а н о к”. Так само писано від руки та відбивано на гектографі. Своїм завданням ставив він: підтримувати і збільшувати однудушність. Для того взаємочинність в творчості та самодіяльність. Серед співробітників бачимо В. Макаренка (сина б. члена Директорії), згадуваного вже нами Мир. Григоріїва, О. Косач-Шимановську та ін. Ілюстрації, як і в попередньому журнальчику, Р. Каплинського. Серед матеріалів, розміщених в цьому журнальчику, особливу увагу звертає стаття О. Косач-Шимановської: „Леся Українка” (ч. 2. 1936), в якій знаходимо деякі цінні нові дані з життя письменниці, здобуті авторкою від своєї бабусі Олени Пчілки. Помимо статей на літературні та історичні теми, поезій та оповідань має журнал також невеликий відділ гумористики на теми гімназійного побуту. Зокрема, між іншим, знаходимо на сторінках цього журнальчику цікаву замітку про тих „хто хоч якунебудь участь (приймають) в журналі „Ранок”. Тут читаємо:

„Діяльні” редактори: $\frac{1}{3}$ членів редакційної комісії.

Редактори „шляпи” — $\frac{2}{3}$ членів редакційної комісії.

Ті, що співчують, але нічого не роблять — уся гімназія.

Ті, що співчують, але лають — проф. Пасішник.

Ті, що не співчують, а лають: — проф. Хлюр.

Ті, що лають, аби лаяти — члени драмгуртка.

Ті, що не мають до журналу жадного діла — „Шкільнік” (шкільний сторож).

Не зважаючи на гумористичну форму, замітка ця фактично відбивала дійсне становище. Зокрема треба відзначити „тих, що співчують, але лають” — отже того, хто справді найближче стояв до гуртка журналу своїми порадами та керуванням.

У тому ж році молода громада учнів української гімназії починає видавати гумористичний часопис п. н. Х а - Х а”, відбиваний на гектографі та присвячений переважно гімназійному життю. Вийшло два числа за редакцією Ю. К(аплинського).

Року 1928 гурток „Молода Україна” при українській гімназії почав було видавати ілюстрований журнал писаний від руки й відбиваний на гектографі п. н. „Пр о м і н ь”. Редакція в своїй замітці зазначає:

...„наша перша спроба не є задовольняючою, але сподіваємося, що при співчутті читача та співпраці і допомозі усіх, хто щиро захоче з нами співробітничати, дальші числа вийдуть ліпше”.

Сподівання завели. Дальші числа зовсім не вийшли. Причину того можна шукати в тій оцінці, що правда занадто гострій, яку знаходимо на сторінках другого журналу гімназії п. н. „Ж у р н а л в о с ь м о ї к л я с и”, в ч. 2. якого читаємо:

...„вітаємо появу нового журналу „Промінь”, що своїм небудумано наївним змістом стоїть нижче наших інтересів, але спо-

діємося, що принаймні своїми карикатурами та гумором всеж зацікавить наших наймолодших товаришів”.

„Журнал восьмої класи” — друкований на машинці. Неперіодичний орган учнів 8. класи гімназії. Вийшло два числа за р. 1928. Це журнал, що серед низки рукописних часописів нами згадуваних, як з боку видавничого так і змістом, безперечно заслуговує на одне з перших місць. Не мало тому прислуговуються праці відомої тепер художниці-малярки Г. Мазепівни, якими оздоблені обидва числа. Звертає на себе увагу і та дбайливість, з якою журнал видавався і якої так бракувало багатьом з попередніх. Зміст журналу складався, як з оригінальних творів, автори яких заховалися за значками, так перекладів творів таких письменників, як Р. Тагор („Лірика кохання і життя”), Оскарда Уайльда („Соловей та троянда”, „Собійний велетень”), чеський поет П. Безруч („Лиш раз”) та Немирович-Данченко („Зівяле листя”).

Серед оригінальних творів бачимо тут декілька поезій та оповідань, з яких особливу увагу звертають „Під такт мотору” та „...А жити так хотілося” (фрагменти з „Кривавих днів”), автор яких заховався під значкою —С—.

Друге число цього часопису має окремий відділ, що його вів В. (Макаренко) розвинувши з радіоаматорського кутка в ч. 1 та відділ „Спорт” за веденням В. Га(расимовича).

Року 1930 у Ржевицях починає виходити що два місяці, відбиваний на гектографі, журнал української ржевицької молоді п. н. „Наше Слово”, що його видають Т. Хлур та І. Богун за допомогою в редакції проф. Пасішника. Дохід з продажу цього часопису призначено було на допомогу учням та ученицям української гімназії, що не дістають підмоги. Зміст журналу складається з поезій, оповідань та описів, з яких особливу увагу звертає „Старовина в околицях Берестечка” підписана А. Х. та „Про недавно минуле”, в якому автор „Очевидець” оповідає про події 1930 р.

Зрештою в р. 1937 учні тієї ж гімназії починають видавати два журнали: „Дитяча Зірка”, як орган молодших і „Золоті Ворота” — старших. Як один, так і другий відбивані на цикльостилі. Визначаються дбайливістю видання з боку технічного й не меншою щодо підбору матеріалу. Живий, бадьорий, просякнутий патріотичним почуттям, глибиною думки, здоровим настроєм, — так можна схарактеризувати в цілому зміст „Дитячої Зірки”. Тимчасом вийшло два числа. Перше присвячене головним чином описам пір року та звязаним з ними переживанням, спостереженням. Тут же присвята Шевченкові, маленька стаття та декілька патріотичного характеру віршів. Друге — присвячене головним чином матері, а навіть вірніше — батькам, бо помимо творів присвячених матері, зустрічаємо тут також твори присвячені й батькові, що до певної міри корисно скореговує дотеперішнє становище дитячих часописів, що, звертаючи всю увагу на пошанування матері, зовсім не згадує ролі батька в родинному житті. Зрештою зустрічаємо тут низку віршів просякнутих глибо-

ким національним почуттям і тугою, що чуємо її напр., в рядках віршика п. н. „Україна“, написаних уч. І. кляси Гнатюківною:

„Де ти моя земле?
Де ти Україно?
Де ти моя мамцю?
Де моя країно?..

„Золоті Ворота“ — ті, що через них, через ворота молоді думки, почуття, свідомості прийде та краща доля, про яку каже в своєму віршику О. Кузівна, прийде... а тим часом Вкраїно „живи без упину. За свою свободу бийся до загину“. ...Йде-бо нова, свіжа, здорова зміна, з здоровою думкою, з здоровим настроєм, що чуємо в рядках Я. Білецької про те сонце, що по лютій зимі „весело над нами засяє“. Проміння його вже чути. Досить проглянути ті рядки праць, що їх зустрічаємо на сторінках цього журналу, праць, в яких — глибина думки і почуття любови до того краю незнаного, але рідного своїм минулим, своїм безмежним стражданням, недолею рідного люду..., про що розповідають думки, про що каже історія, про що серце чує щоденно. Думки... прекрасні сторінки, що їх дала К. Білецька, прекрасні формою і ще більш самим змістом, думкою, що розкриває їх походження й значення з погляду національної ідеї. Не меншої уваги заслуговує на сторінках „Золотих Воріт“ і праця Н. Наріжної про „Слово про Ігорів похід“, або заповіт Шевченка в устах А. Тучака, що на поклик „Заповіту“ зо всією силою молодого завзяття відповідає: „І ми той обов'язок мусимо виконати“. Про Шевченка маляра розповідає О. Зозуля. Тут же кілька казок та драматизація оповідання „На вовчому хуторі“ двох авторів — Я. Білецької та М. Іщаківни. Зрештою кілька перекладів. А все це попереджено передмовою видавництва (літературно-драматичного гуртка), до якої влучно дано як епіграф слова Старицького, його сподіванку єдину на тих „завзятців-юнаків, що возлюбили Україну“. Зміст журналу, як найліпше відповідає на ті сподіванки його. Тим більш, що це безпосередній відгук. „У всіх працях ми мали можливість виявити цілком самостійно свої думки й почування, своє розуміння того чи іншого явища. Всі твори критикувалися. Робилися вказівки, зауваження. Ми нарочито подаємо свої твори без змін“... так каже видавництво в передмові до прекрасного початку.

З часописів, що в цей період виходили поза гімназією, мусимо в першу чергу згадати літографований ілюстрований журнальчик „Наша Україна“, що р. 1933 почав його видавати Український Дитячий Притулок в Подєбрадах. Вийшло всього три числа. Перше число видали в кількості 200 прим., друге й третє в кільк. 300 прим. Завданням журнальчику, що виходив за безпосереднім керівництвом виховательки С. Нагірної, дати спробу самостійної дитячої творчості, на що вона і вказує в передмові до першого числа разом з в'ясненням методу.

Зогляду на дуже малий вік, діти в технічній організації видання брали найменшу участь. Натомісць авторське співробітництво та ініціатива були цілковито в їх руках.

Кожне число має таку чи іншу присвяту, якій відводили основне місце у змісті. Присвяту призначали завжди з ініціативи самих дітей при участі керівниці. Таким чином перше число було присвячено матері, друге — голодним дітям в Україні, третє — змаганням за рідний край.

В цілому зміст просякнуто глибоким почуттям любови до рідного краю, української дитини й народу.

„Маленькі автори й авторки гарно й легко висловлюються — пише в „Життя й Знання” Н. Д. про зміст цього журнальчику. Їх твори надихані щирим почуттям, такою любовю й самопошвятою для Батьківщини, що їх не можна читати не зворушуючись”.

Подібну оцінку знаходимо й в низці інших відгуків на вихід „Нашої України”. Здається, що це чи не єдиний з дитячих часописів, на який так рясно відгукнулася українська преса, з „Дзвіночок” навіть передрукував два твори. З неменшою сипматією до „Н. Укр.” поставилося й ширше українське суспільство, доказом чого може бути, як збільшення кількості примірників, так дописи поодиноких його представників до видавництва.

„Пу-гу!” так назвав свій журнальчик гурток дітей, що коло нього створився. Був це ілюстрований журнальчик відбиваний на цикльостилі, якого вийшло в р. р. 1934—35 три числа. Ініціатива видання належить згадуваній вже нами К. Білецькій (дочці проф. Л. Білецького). Гурток, що склався з семи дітей вирішив розпочати справу видання власними силами без жадної допомоги старших. Назву придумала Л. Макаренківна. От що розповідає про цю назву ініціаторка видання:

„Спершу — каже вона — подавали такі назви: Бруньки, Моряк. Але ми хотіли ввести в назву журналу щось національного, із козачої старовини. Ми хотіли, щоб нам козаки стали символом, але не силою, а духовою працею, а гасло „Пу-гу” мало символічно закликати молодь до співробітництва”. На початку редактурами мали бути всі члени гуртка. Потім редакція перейшла до редакційної комісії, на чолі з писарем (управи), яким стала ініціаторка — К. Білецька, що провадила цю функцію продовж всього часу видання. Перше число вийшло в кількості 25 прим., друге — 50 прим. і третє — 45 прим. Участь в журнальчику, як співробітники брали: Галя і Лютя Макаренківни, Борис Макаренко, Роман Русов (онук С. Русової), Сашко Ліндфорс (також її онук), Ялинка Білецька, П. Майстренко та ін. Зміст — коротенькі оповідання, віршики, описи, згадки та хроніка життя і праці гуртка. Окрім того — дописи від дітей поза гуртком, що вказувало, що журнальчик починав пробивати стежку поза гуртком.

З пластунських видань, що виходили в цей час, тут у першу чергу згадати б журнальчик гуртка новичок „Котенят” п. н. „М я в”. Виходити почав він у Братиславі в р. 1934 з метою зацікавити українських дітей пластом. Видавав провід гуртка новичок при Т-ві „Просвіта”. Журнальчик цей писаний від руки і відбиваний на гектографі. Користувався він популярністю не лиш серед дітей Братіслави, але в значній кількості йшов і до Праги.

Залітав до українських дітей до Франції, Литви та на Підкарпатську Русь, де його радо зустрічали. На жаль з причин як матеріального характеру так головним чином через брак часу у тих, хто провадив технічну справу видання, мусів цей журнальчик тимчасово припинитися у листопаді 1935 р. Тимчасовість ця затягнулася й на наступні роки.

З інших — „Юнацький Шлях“, що почав виходити у Празі на цикльостилі, як неперіодичний часопис III куріння ст. пластунів ім. О. Вахнянина. Перше число вийшло у березні 1930 року, повністю присвячене практичним пластовим справам.

„Вже від довшого часу відчуваємо брак свого власного пластового часопису — пише в цьому числі редакція. Пробирав уже вправді трубіти „Трубач“, але замовк з різних причин... Це число являється дальшою спробою дійти до нашої мети. Віримо, що доложивши всіх зусиль, дійдемо“.

Сподівання не виправдалися. Було це перше і останнє число. Натомість восені того ж року почав виходити писаний від руки літографований неперіодичний орган пластової молоді при Українській гімназії в Ржевницях п. н. „Пластове Життя“, а р. 1931 гурток „Нетяг“ III курія ім. Б. Хмельницького в Ржевницях починає видавати так само літографованим способом „Пробій“. Редакція часопису підносить справу сталого пластового періодичного видання за кордоном. Згадавши про спроби з виданням „Пластового Життя“ та „Оси“ та вказавши на невистарчальність „Молодого Життя“, вважає, що „До поважного, сталого пл. журналу мусять приложити рук всі члени коша й старше громадянство“.

Щодо свого часопису, то редакція зазначає, що видає його — „...не з тою думкою, що він буде стало виходити, на це нас абсолютно замало. А видаємо його тому — каже вона — щоб показати всім, що може при добрій волі зробити навіть така невеличка горстка...“

Про бажаний характер такої сталої пл. преси можна судити зі вступної статті, в якій, між іншим, читаємо:

„...„Кожний з нас, що погоджується з умовинами життя... є зрадником. Хто учить погоджуватися з ними, є нашим ворогом. Коли погоджуємося всі, добровільно зрікаємося права на життя. А чи можуть зріктися цього права „діти сонця“, „діти матери-природи“ і „вільного вітру брати“? Ні, ми мусимо бути вірні своєму законові, своєму народові! Пласт не є і не може бути нашою ціллю, а лиш засобом до досягнення нашої спільної мети“.

Здійснення бажання редакції „Пробій“ в тому вигляді, в якому його висунули, не бачимо. Натомість бачимо саме в цей час такі видання Союзу Українських пластунів Емігрантів, як „Вісти Союзу Українських Пластунів Емігрантів“ перше число яких вийшло друком на пиш. машинці 25. XI. 1930 р. Дальші числа (всього 1—25) виходили на цикльостилі при участі старшого громадянства. З р. 1934 замість „Вістей“ починають виходити „Пластові Вісті“, як друком так в кінці на цикльостилі, на початку, як місячник, а потім неперіодично.

Зрештою — бадьорий, усміхнений „Гей-руп, та й гоп!

„Смійтесь і вперед!

До праці!

Натиском, поривом, дружньою лавою!

Покажем приспалі, емігрантські сили свої!

З сміхом на устах, з радістю

Ходімо в огні життя!”

З таким настроєм виступив було на сторінках цієї одноднівки курінь „Бурлаків” у Ржевницях р. 1932. На жаль був він, той настрій, одноденний. Знявся, злетів й зник десь у хмарах чужини.

Дві риси виразно виступають при огляді часописів, на які ми звернули увагу. Бадьорість і почуття глибокої любови до свого краю і народу. Дві риси, що через гарт у часі недолі зростають в міцну силу й непохитність в боротьбі, що кладуть основу творчій будівничій діяльності.

Самодіяльність, що викликає творчу ініціативу.

Спостереження, що формує думку, підводить до аналізу явищ.

Обмін думками, що привчає до критичного погляду на них.

Зрештою товариська солідарність, що виникає в наслідок вільної спільної праці.

Все це те на чому ростуть, зростають тих дві риси, що виразно визначаються в часописах-душі й думці дитини чи юнака. Те, що формує непохитного борця в боротьбі, творця в мистецтві, невтомного, витривалого робітника в національно-державній творчій праці.

Молодь — майбутнє народу — так кажемо ми. Майбутнє, від якого сподіваємося ясніших днів, вимагає підготовки й гарту в сучасному. Цю підготовку змагається дати освіта, школа; шукаємо гарту в методах виховання. І от одним з тих методів може бути розвиток праці нашого гурту дітей і юнацтва навколо їх власної преси при щирій підтримці й відгуку цілого українського громадянства.

[60к.]

0,78

0,78 1086

2039

Р
А
У

Мирон

438 75 369/8

САДІЙ ЖИВОТКО

**РУКОПИСНІ
ЧАСОПИСИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОЛОДІ**

ЛЬВІВ 1938